

“LORAMENDI” OLERKARIA

Bere poesia-lanaren azterketa, bera bizi izan zan garaiari buruz-buru

Askotxo ditugu gure artean olerkarien lanak aintzakotzat artzen ez dituztenak. Euskera bera ere ez dute aintzakotzat artzen ta, jakiña. Baña literatura oroen istoria eta olerkariena, estu-estu korapillaturik arkitu oi ditugu, literatura guzietan zer ikusi sakona baitute olerkariak. Literatura ospetsua duten izkuntzak, olerkariak ere ospetsuak, eta poesiaren pizkundeak, literatura osoaren piztutzea ta sendotzea berekin dakar beti eta nun-nai.

Gogora ezazu, adibidez, Cataluña'n gertatua. Aribau olerkariak egin zuan irrintzi bizkorraren ondoren, olerkariak piztutzen asi ziran, eta aien atzetik, beste era askotako idazle trebeak ere bai. Geroztik dator ango literatura bizi ta ospetsua.

1859'garren urtean olerki-jokuak egiten Barcelona asi-ezker, katalan-poesia erpiñean ageri zaigu, ta literatura mardul ta sendoaren jabe ditugu gaur katalandarrak.

Gure artean, Manterola ospetsuak egin zizkigun alegiñak lan txalogarri ortan; zerbait onura euskal-literaturari erakarri zionik ezin uka genezake; bear ainbat ez noski, ta ez bere erruz eta obenez, garai artako euskaldunen epelkeri lotsagarriaren zabarkeriagatik baizik.

Geroago, «Euskal-Erriaren Alde»k eta «Euskal-Esnalea»k Gipuzkoa'ko Diputazioaren laguntzaz, urtero egin oi zituzten olerki-sariketak, olerkari onik pran-ko agertu-azirik.

Alabaña, 1930'garrenean, «Euskaltzaleak» zeritzan elkargoak eman zion euskal-poesiari bultzakadarik aundiena. Euskal-Olerti-egunak geroztik sortu zitzaizkigun, eta baita gure olerkaririk ospatsuenak agerian ipiñi ere. «Loramendi» oien artean, Bedoña'tar Jokin, alegia, 1932'gko. Ernani'ko Olerti-jaietan sarituko olerkari argia.

BERE BIZITZAZ ZERBAIT:

1920'gko. dagonillaren 4'an, zazpi mutiko gipuzkoar, geienak beren gurasoenkin, Altsasua'ko geldi-tokian jetsi ziran. Goiz-goizean jeiki, beren amatxoan arpegi negartsuetan musu luze-bero bana utzi-ondoren, bideari eman zioten. Altsasua'ko tren-gelditokian, Aita Kaputxino bat zegoan beren zai, ta lenengo agurrak-egiñaz gero, guziok, erri ortan A. Kaputxinoak duten Ikastetxera abiatu ziran.

Aien artean, amabi urteko mutiko baserritar apala, Arana ta Ezpeleta'tar Juantxo dator. Bedoña'ko Mendibitsu baserrian jaioa da ta ango erreka kantarien otsak eta sasietako billigarruen txinta eztiak kolkoan gordeta dakarzi.

Ez daki erderaz txintik ere. Aren erderazko asierako lanak, parragarriak omen ziran. Urte askotan euki zituan berak maiteki gordeta oroigarritzat. Esatera auexen antzekoak genituan: «Asno tranquilidad comiendo hierba»; «ratón oreja escondió», ta abar. Jakifia: euskerazko itz-joskera, erdal itzez.

Alabaña, ikustekoak dira andik bost urtera egin oi zituan idaz-lanak. Ba dira urtetxo batzuek esku-artearen erabili nituala ta arriturik laga niñuten. Idazle trebearen aztarna berekin zuten. Erderaz ere literaturagille jatorra ta idazle bikaña izango genduan noski, gure Loramendi langillea.

Ez zitzaion, orratio, ari, gure arteko beste askotxori, zoritxarrez gertatu oi zaietena, gertatu: alegia, erdera ikasi ta euskera aztu edo txokoratu.

Bost urte egin zituan Altsasua'n; gero Sangosa'ra jo zuan nobiziadua egitera. Ementxe asiera eman omen zion bertsoak egiteari: euskal-bertso batzuek Ama Birjina'ri, beintzat, egin omen zizkion, gaur iñun arkitzen ez badira ere.

Pilosofiko ikaskuntzak, Ondarrabi'n bi urtez, eta urte betez Lizarra'n egin zituan. Ondarrabi'n ikasleak urtero —garai artan, beintzat—, done Bonabenturaren omenez, egin oi zuten literatura-batzaldian azaldu zuan lenengoz burua Loramendi'k, euskal-olerkari antzean, noski. Bertso auek 1928'gko. Uztaillean egin zituan: **Guadalupe-bidean** dute izena; ezer gutxi balio zuten. Bertsolari erdi-landu baten bertsoak dirudite. Baña, emen ipintzea merezi dute, gure olerkari gazteak andik lau urtera egin zuan aurrerapen galanta ikusi dezagun:

«Guadalupe-tontor artara
igo nintzan egunian,
baserri txuri asko ikusi
nituben bide danian.
Zugaitzak ere lorez betiak
soro-zelayetan,
elurra egin balu bezela
erruz aurreko gabetan.

Eguzkiaren printzak alaitzen
zituben toki guztiak:
zeñen ederki diz diz egiten
zuten belartxo buztiak!
Oso urrutira ematen zizkan
kolore ikusgarriak
ziruditela danak zaudela
gañetik urrez jantziak.

Diamantezko koroï eder bat
ematen zuben soruak,

eta aldare argiz betiak
apaindutako basuak,
aingeru polit miragarriak
egazti edo usuak.
Gure zelayak orrela jarri
zizkigun bai Jaungoikuak!

Oraindikan oroitutzen naiz
eguzki txit indartsuak
arkaitz tartetik nola azaldu
zituben goiko lañuak,
eta gañera zabaldu ere
likurta oso gozuak.
Usai oberik ezin zeikian
eman baratz ta soruak.

Zuaitz gañetan entzuten ziran
abesti alaigarriak,
goizetik arrats ixildu gabe
arkitzen ziran txoriak,

ta mitxeletak lorerik lore
egan zebiltzan guziak,
t'itxas aldetik etortzen ziran
miragarritzko egaztiak.

Artalde eder oso galanta
zabaldua belardian,
bildots potxolo jayo berriak
amaren aldamenian,
mutil sendo bat txakur batekin
zaitutzen danen aurrian,
ta aiton txit zar bat bere pipakin
arbolaren itzalian.

Ondarrabi'ko Ama maitea
mendi biren tartian,
goroldioz ta untzez betia
itxura eder ederrian...
Beste aldian ikusten dira
Bidasoa'ko ibayak,
Irun, Beobi Ondarrabia
apaintasunez jantziak.

Ondarrabi'ko mendiak beti
gogoratuko zaizkit neri,
edo bestela egon biarko
diat burutikan gaizki...».

Bertsuok 1928'garren urtean egin zituan. Lau urtean gure olerkari azkarrak egin zuan aurrerapena, arrigarria da gero. Izan ere, egunsentiko argi-printza meetatik, eguardiko argitasunerañoko aldea badago bertso auetatik bere azken-olerkietara.

Iñundik ere, bertso apal auek, gure Bedoña'ko olerkari gaztearen bizitzari buruz zer-ikusi aundikoak ditugu: oiek zirala bide euskal-olerkietarako gogoa piztu baizitzaion. Ondarrabi'n, beraz, olerkari antzo, jaió zitzaigula esan genezake. Antxe, nonbait, itxasoari ta ango bazter txamangarriei begira, olerkari zala bere buruari antz-eman zion, eta antxe, bere irudimen bizia irudi ederrez, kolore txanbeliñez, eta bere biotz xamurra sentipen ezti ta sakonez josi zitzaizkion lenen-lenengoz.

Ango irakasle batzuk ere, aren gaitasuna ikusiz eta goraño igotzeko lain zala igarriz, euskal-olerkietara maiteki bultzatu zuten, eta laguntzalle izan zituan. Elduayen'dar Tomas aita ereslari ta musikalari trebea batez ere laguntzalle jatorra izan zuan. Etsiztaion sekulan Bedoña gazteari aztu irakasle oni zion zorra. Argatik gerora, «Aitormendi'ko Jaiá» deritzan eta amaitu gabe laga zigun poematxoa, ari eskeiñi zion, esker-onez.

1928'tik 1930'raño, batez ere Arrese'tar Emeteri, Jauregi ta Lizardi'ren euskal-olerkiak irakurtzeari eman zion, garai ortan Txindor Arrese'rena eta Jau-regi'ren **Biozkadak** argitaratu baitziran. Lizardi'ren **Biotz-begietan**, 1932'an argitaratu zan, baño aren olerkiak naiko ezagunak ziran orduan ere.

Garai onetako olerkietan aurrerapen gaitza ageri da: bertsoa, txukun ta jator darabil, itz alperrik gabe. Oraindik geroko mamitasunik etzaio ageri, baña bai irudimen bizia ta biotzondo samurra. Lirikarako gauza zala, azaltzen digu argi asko. Emen jarriko dizut adibidez, garai ontako olerkitxo bat, zeorrek, irakurle, epaia eman dezaiozun. Ona emen:

¡Ardi gaxoa...!

(*ERRAVI sicut ovis, quæ perit*).

Ibarrez-ibar, mendirik-mendi
 Artzai Onaren ondoren
 ;zeñen gozoki, zeñen zoruntsu,
 zeñen gentzaro nenbillen!
 Abesti lagun, atseginkorrak
 Artzaiak zizkun abesten,
 ibargi naro, loretsuetan
 genbiltzanean bazkatzen.
 Egun batean, lilluratua

utzirik ai! artaldea,
 alden du nintzan arturik ala
 bear ez nuen bidea,
 pozkai ondoren urrundu nintzan
 irudipenez betea,
 ludirik barna zoro ninjoan
 iritxi naian ohea.

;Doakabea!... ez nekin bela
 iges urak zekarrena,
 itxumusturik ez nun nabaitu
 sartu zidaten eztena...
 Urrin zerion bide zabala
 lenen Ibilli nuena,
 arantza zorrotz, otez josia
 zorakerien azkena...

Lizunkerizko lore tartean
 txoraturik nebillela,
 ixil ixilik irten zitzaidan
 iñar-tximista bezela
 otso beltz, aundi, amorratua
 erakutsirik orrela
 begi zartatsu, ao zorrotza
 odol bitsa zeriola.

;Ordu samia!... Gogortu nintzan...
 Iges egin nai atzera!...
 Zaunkaka berriz nere gain beti
 otso goseti ankerra...
 Larri nengoen... indarrak aitu...
 ezin nuen jo aurrera...
 ordu berean ojuka ikusi
 larriro Artzai ber-bera.

Zorigaiztoko aztar ondoren,
 ardi guziak baturik,
 estu zetorren menditik bera
 txistu ta oju egiñik.
 Ibar-mendiak aztertu zitun
 malko samieñez bustirik;
 etsai beltzaren mendean larri
 idoro nindun azkenik.

Il-zori artan ikustean ni
 egin zun txistu zolia...
 nere gañetik uxatu zedin
 otso zital bigurria.
 Arin ta laster urbil zitzaidan...
 Laztandu nindun guztia...
 Ezti tantoaz osatu zidan
 biotzan nuen zauria.

Indartu nindun jardun gozoaz...
 gero sorbaldan jarririk
 eraman nindun ardi tartera
 laztan beroak emanik...
 Eznaiz geroztik inoiz alden du
 Artzai Onaren esitik...
 ¡¡Ardi galduak!! ikasi Nor dan,
 Jesus Artzaia nigandik.

Loramendi (O. M. C.)

Urte bi auetan irurogeien bat olerki egin omen zituan, erlijio gaikoak geienak, guziak Lizarra'n, Naparrua'ko Estella'n alegia, egiñak. Etzan orratio lo egon bi urte oietan. Egin zuan lan gogotik. Ea egunero olerkien bat egiten omen zuan-eta.

Idazteko erretzasuna iritxi nai zuan, noski; argatik aritu zan idatzi ta idatzi aspertzeke. Al zuan itz-neurturik ederrenetan bere buruko gogoetak ixurten, eta bere biotzeko sentimenak iraulitzen. Olerkari ospetsua izateko, izan ere, ez baita olerkari jaiotzea aski; beste olerkari trebeen lanak aztertu ta ikas-tea ere, bearrezkoa da.

Esan dizut leen, euskal-olerkarietan nortzuk artu zituan bere maisutzat eta ikasbidetzat; erderazkoetan, berriz, Fernan Caballero ta Gabriel y Galán izan zituan, batez ere garai ontan, irakasle. Azken-olerkari ospetsu onen kutsua badu bertsoetan gure Loramendi'k: itz-neurtu apañak, ederki borobilduak eta opa-rotsuak, Salamanca'ko olerkariaren antzekoak dituzu guziak.

1930'gko. dagonilllean, Iruña'ko Ikastetxera Teologia ikastera jo zuan. Bere libururik mamiena Biblia izan zuan, orduan ta gerora il zitzaigun arteraño. Gañera, Fray Juan de los Angeles, Verdaguer, Martínez Sierra ta Francis James, urte oietako bere lagunik kutunenak; euskal-idazleetan, berriz, leen aipatutakoaz gañera, Lardizabal, Mendiburu ta Orixe. Azken-aldian, Lizardi ta Fray Luis de Leon. Ikusten dezunez, ez zijoan bide okerretik. Ondo baño obeto zuzenduta zijoan erpiñera iristeko.

Apaiz-ikaskuntzak amaitu-ondoren, itz-lauz eta itz-neurtuz, idazteari ekiteko gar bizia zeukan. Euskera maite-maite zuan, eta gure izkera gaxo au jasotzeko irrikizita zegoan.

Azken-aldiko bere idaz-lanak, mamitsuak eta irudi ezti ta sentimen bizikoak ditugu. Emen banaka batzuk ipintzea izango degu egokiena, leen irakurri dezun artatik, oraingo auetara dagoan aldea, begiz-begi, ikusi dezazun. Ta zero-irek, irakurle orrek, igarriko diozu, nere aipamen eta gorapenik gabe, noraño igoko zitzaigun gure idazle argi au, Jaungoikoak beste urte mordoxka bateko bizia eman balio. Igali mardulak ematen asi, ta elduenak emateko zala, eraman baitzizun Goiko Jaunak Beregana.

Ona, Otoi, adiskide...! deritzan olerki txiki pollita, benetan. Xamuria, osoa, ta borobilla, gure Lizardi aundiaren jarioaz eta tankeraz igurtzia. Giñartsuagoa degu Lizardi oraindik ere, baña aren idaz-tankeraren kutsua nabaritzen diot, nik beintzat olerkitxo oni:

¡ Otoi , adiskide... !

Ill intzan Ill i ere...! Eraman induten...
Ire itzalak ordea ni baitan dik lur-
Eta abia bai intzan [men...
laño ta eurite...
beste alde ortan
bai al duk aterpe...?

Aurrari pa eta pa!... sukaldean ama
min-ariaz ari da josten min-oiala...

—Esan, ama, esan:
non degu aitatxo...?
Aspaldi jun baitzan,
laister da itzuliko...?—

Sukarretan aittu zan Uda, jaun gorria
otzikaran utzirik seme negartia...

Sutu zaio amari malkoz aurpegia
ta alderaka ustutzen du biotz-intziria...

Lotzen du besoetan laztanka umetxoa
ta ixillean txukatuz begi-jarioa,

—Zer diozu, seme:
non degun aitatzoo...?

Aitatzoo, bai...! zure
Aberrian dago...!—

Ta artean txikiari eskua altxaturik
—antxe goyan—diotsa—bitxiz burestu-
[rik...

Geroztik iñork aitaz galdetzen badio,
belaxen eskutxoaz aurrak darantzuoio.

Ta aingeru batek itaz bai zidak gaur
[esan
nigandik aldatzean noruntza jo uan...

Otoi, adixkide,
otoi, nere alde...!

Bedoña'r Joakin A.

o. m. cap.

(Iruña'n-1931'ko XI'ean..)

Onen-ostean, **Alleluia!** izenez **Zeruko Argia'n** argitaratu zuana emen azaltzea, bidezkoa deritzat; bidezkoa soil-soillik ez-baña bearrezkoa gañera, Loramendi olerkariaren olerki-balioaz jabetu nai badezu. Berriro esan gabe, auxe esan bearrean naukazu: gerora aipatuko dizkitzudan olerkiak ere, **Zeruko Argia** illerokoan argitaratuak dituzula, 1931 ta 1932'ko urteetan batez ere.

Alleluia! auxe, olerki kementsua dezu, bai mamiz eta baita azalez ere. Badu, nere ustez, itz-neurtuen tankeran eta doñu ederrean, Gaspar Núñez de Arce, olerkari Valladolid'arraren alako antzatzoo bat, eta Arrese ta Beitia Bizkaitarra-aren igurtzia ere. Nola-nai-dala, irudipen aberatsa, ta biotz gorria, ta adimen ernea agertzen dizkigu, beintzat, Loramendi olerkariak. Jesus'ek illen artetik pizturik, kantatu zuan garaipen-kanta dirudi.

Ona emen, eztiro-eztiro irakurri dezazun:

¡ Alleluia !

Oztin damait ortzeak, eguzkiak urre
ta argi loreen erdi piztu naiz garaille.

Atsegingai dagozkit zeru ta lur-ama
esku naramatela poz-biderik barna.

Tinka begiz jo naute mimiko-guriak
ta agur-pipirri dauzkat leyaka txoriak

Nir-ñir dakarkit intzak, jantzki-alo-

[reak

ta itzul-inguru dabiltz aingeru-taldeak...

Jeiki bitez erriak amorru beltz ga-

[inka

ta arnaseaz ez beste or dira lorrinka!

Zuzen bedi berriren onat borroera

ta ikus beza nora dan bere gorrotoa!

Ikus beza buruan, arantza orde, izpi
ta ubelune bakoitza zorion-iturri.

Ikus beza bularra dirdian urrinka,
ene uso larriei kabia eskeinka.

Ta aittu bazidan bein-bat miñez min

[bizitza,

ene baitan nuen Nik bizitzaren giltza.

Ta argiarekin batez jeiki naiz garaille
sortitiz oro detala lagun ta pozkille...

Erraiñu-lore dago goyan gurutzeta
besoetan dularik pizkunde-lorea...

Poztu bitez gallurra, kanta beza

[beak

ta abestien otsera betoz maitaleak!

Betoz, itzali da ta ekaitz-erasoa
ta ageri da poztari uztargi gozoa...

Ekaitzetik jayo naiz ibaika ditzia,
arantzatik oi dan lez arrosa zuria.

Ezta lurtarrarentzat beste poz-bide-
[rik
elordi latza zear abitzea baizik.

Malko-ttanttan ezpada eztio emango
uztaiak odeiari ez muñ ta ez margo.

Kalbariotik nator urrez buresturik,
udalena bezela negu gordiñetik...

Ez bedi, ba, beldurtu ene maitalea
laño badakus noizpait biotz-mugaldea.

Beti oi du ekaitzak irripar-lorea
ta ara Ni gogoaren eguzki betea...

Eskutuki odeian erne ta zai nago
zenbat durun ekaitzak, ainbat urbi-
[llago.

Ta iñoiz lertuko balitz eztanda-ma-
[rruan
dir-dir nagerkioke saria eskuan.

Loramendi O. M. C.

Baditu beste iru olerki motx eta pollit, Verdaguer'ek egin zituan antzekoak:
irudiak bearbada ezagunak dituztela esango didazu. Ta egia da: baño ain dau-
de ederki antolatatu ta tajutuak, egizko olerkari baten lanak dirala, ezin ukat-
tuko iñork.

Antzekia, Usoekin Gora ta Erletxoak dute izena; bat bestearen-ondoren di-
joazkitzu:

Antzekia

Lore begian kunkurrunkun
erle gorritzak burrun-burrun:
zer ote dio, zer lioke,
lore-beraren nini-lore;
dantzatu ala barruratu,
egoak jo-ta miazkatu...,
zer ote dio, zer esango
loretxoari kukuriko?

Erle gorritzat: zer diozu
lore begian marmaritsu?

Ilargiaren kukupean
urretxindorrak udastean:
zer ote dio, zer lioke,
txiruliruka gaua beste;
sarats itzalen kulunera
ta ibai-erroten dunbotsera...,

zer ote dio, zer esango
ilargiari, aopeko?

Urretxindorra: zer diozu
ilargipean txiruliru?

Zer diotsudan, Ama, Zuri,
lore ta Ilargi zeran orri...?

Erletxoa naiz, lorea zu:
zer diotsudan badakizu!

Ta illargitara karnaba lez,
zugana nago maite miñez...

Ilargia zu, ni karnaba...
bikote ederra... jakiña, ba!...

Loramendi O. M. C.

Usoekin gora

Eleiz-buruan dabiltz goizetik gabera
usotxoak egaka gurutzez goi-bera.
Eguzkira zillarra dixurite egoak
ta aizeaz jolastean esne-pipiltxoak.

¡Nork al lezazken,
elur-usoen

antzera, goyak garaitu!

¡Nork, an... lurrean

loya uztean

gurutz saindua laztandu!...

Erakus zaidazute, zuek usotxoak,
erakus zaidazute zabaltzen egoak.

Ta alkarrekin udaran joaz gurutzera
negutean zerurontz aldatuko gera.

Iruña-10-1-32 Loramendi

Onatx, erletxoak

Muñorantza doa Josutxo, kantari,
belarritan zintzil bi-iruna gerezi.
Mutil xalogorik!... Zeren billa ote?
Kilkerrak, marmari, agur, dagiote.
Baiño... oar!: bêko eultzaren burrunba!
Erle danak, leitsu, ager-ixkutuka...
Zer gerta zaie, ba, Joseph-en erleai?
Lore bat ikusi muñora, poz-dirdai...
Egaldia zaio bat: ezarri da tentte
ezpain-marrubian, —arrosa arek uste.—
Zizta du ta, ene! odol-tanta atera
kutuan, miztuta, berriz egatu da.
Egun gutxi buru, Joseph ezti billa...
Baiño... zer da an? Jesus! Eulzeko is-

[kanbilla!

Erle danak itsu, zoro, norabage
ninitik zerbaitek autsiko bailie.
Ta abaraska-urrean, izarño bezala,
urrin-yarioka, ñir-ñir, odol-tantta!
—Arrigarri bai au!...-ta artuz abaraska
poz-ttutuli yo du Andra Mirengana.
Baiña Andra Miren-en sen zorrotz-

[argia!

Ikusi orduko barrendu guzia...

Josutxo deitu du; laztan dio gero
ta aberaska bera yaten eman dio...

Sagara-muñoan Josu gorde zaigu:

Onatx, Erletxoak, Lore ori miztu!

Bedoña'r Joakin An.

(O. M. C.)

Ez al-derizkiozu, irakurle, Verdaguer'en *Idilis y Cants Mistichs*'etan lotsaki-zunik gabe sartu litezkeala?

Jarrai dezadan bere olerkirik baliotsuenak aipatzen eta epaitzen: Aipagarri deritzait, Aita San Prantzizko'ren Loretxoetako gertakarietatik gaia arturik, egin zigun olerki bizi, poxpoliña. Xoxoak bere kabian sugea sartzen ikusi du; xoxo-kumeak an ditu-ta, or dabil txioka xoxo mindua, adarrik-adar, naigabez josirik... Baña, ara nondik Aita Prantzizko santuak xoxo-amaren pio zorrotzak adituz, kabitik suge zitala uxatzen duan. Irakurri ezazu, ta bere arintasun ta guzi, atsegin izango zaizulakoan nago.

“Maitasuna ez da maitatua”

Udazkena zan. Odol tantozko
ezti-margoa
eguzki-galdak zixurin.
Ibar-gangarrak doi-doi bekozten...
Arrats-giroa
atsegiñaren atsegin
Sartalde-goian izpi trinkoak
jolas zegiten.
Ibai-ertzetan sorgin-ardoak
ditu moxkortzen
sasi-ama ta xulufryn.
Muñoan ziarduten aspaldi poxpoliñak;
baratzean txoriak txirri-otska lertzen.
Ostendu zan euzkia, «urrezko talo
[ederra!]
lurriñez sagardia zuela estaltzen.
Ta amilka daror mendi-kolkotik
itur-aria:
basauntzen mama gozoa.
Untzak lanbrotuz iges dirudi
suge lodia...
gorde-ageriz lepoa.
Ta abeska poil-poil, zurrunbilotsu,
mur-mur ta zotín,
bere betiko leloa,
Astintzen ditu sarats itunak
;ta arindu ezin
negarka zegon xoxoa!
Txioka dabil xoxo mindua
adarrik-adar:
zerbait zekusan sasian...;
lotan zetzala pizti zarren bat
narraska zear,
lapurki sartu kabian.
Ega motxean minduki dagi
pir-pir samíñak,
kulunka sarats-gerrian.
Iruntsi naian badabiltz nunbait
pizti muskiñak...,
badakus zerbait azpian.
Maitasuna gañezka naigabea tontorka

ara or Asistarra, Goi-gotzon galdua.
Sukarretan biotza, urraturik bularra,
zauriak gori-gori, ai! odolustua...
«Ene! nere Jaun Ona!—oyu aundiz
[ziotzan—
ene! maitasuna iñon ez da maitatua!]
Xamurtu zuten xoxo-amaren
pio zorrotzak;
biozti urbil zitzaion...
«¿Zer dek negarka, xoxo anaia?
¿Jarrai mirotzak?...
Ator niganontz»—zesaion.
«¿Kabi barrendik etsai maltzurak
atera al aute?...»
—berriro galdetu zion.—
Esku ertzera ¡parra!... egatuz
kiñuak tarte,
baietz, baietz!... zerantzuion.
«Egia diok, beraz—orraturik ziotsan—
Ire lagun nauk, bada. ¿Noruntz dek
[kabia?]
¡Purrust!... ega batean sasi-pean sar-
[turik
adierazi zion nun zegon etsai.
¡Ura etsai!... So dagi aruntz
;ta arri biurtu!:
kabian suge zitala!
Ume tartean biribildurik
guzien buru,
zai zeukan kankar zabala.
Amorru biziz odol-usmoka
zegoen garaiz,
limurtuz larru azala,
«¡Suge anaia, suge anaia!,
¿nolaz ari aiz
itotzen ume makala?»
Eldu zion lepotik, sumindurik Pran-
[tziskok,
astindu zuan zúmez, urratuz eztena.
Ta irristada luzean, lerdea zeriola
eskuta zan txistuka sasion barrena.

Moko xabalik ume minberak
 jan eske zeuden:
 eldu zitzaien Prantzisko...
 Ta amari batez beatz-mamiaz
 eman zizkien
 igortzi leun ta jan naiko.

Maitasuna gañezka, naigabea tontorka
 biurtu da negarrez Serapin mindua,
 «Ene! nere Jaun Ona!»: suge gaiztoak
 [nunai,
 ¡Maitasuna ez da-ta guztiz maitatua!]
 Loramendi, (O. M. Cap.)

BERE OLERKIRIK ONENAK:

Zeruko Argia'n argitaratu zituaneetan, baditu ogeien bat, onek bezela aukera litezkeanak: guziak emen ez nezazke ipiñi, baña, batzuk aitatu gabe ez ditut utzi nai. Bere irudimenaren narotasuna ta biotzaren sentimendu joria, gutxi-asko guzietan nabari dira. Baña, nere ustez, **Illargitara** deritzaien olerkian asi zitzaigun bi doai oiek nabarmen azaltzen. Illargiak itsasoko olatuetan sortzen dituan argi-dantzak lilluratu dute gure olerkaria, ta Maria, Ama ta Birjifia, ekarri diote gogora. Illargi ta itsasoaren edertasun eta sakonak piztu diote irudimen-argia ta sutu biotz-garra, bertso erestu ta zolietan, irudi sorgiñez jantziz, sentipen ezti-goxoak iraulitzeko. «Illargi bete, adar-urdiña, lurrun-irule, zillar-jozkiña...» diotsa illargiari: itsasoa, berriz, «garden azala, ditziz ondarra, garbi azpia, gaña leyarra...» ikusten du. Olerki au, ziñez, itzetan aberats, iruditan islatsu ta sentipenean xamur agertzen digu. «Pulchra ut luna» eliz-esaeraren azalpen eder bat degu.

Badu beste bat, **Gutziz Ederra** izenekoa, lengoaren antzeko irudiz ta biotz-sentipenez: «Tota pulchra» eleiz-eresiaren oartzun ameslaria dirudi. Au ere Loramendi'ren olerki onenetakotzat jo dezakegu.

Bietatik, **Illargitara** deritzana jarriko dizut emen, poliki-poliki irakurriz, ausnartu dezazun:

Illargitara

Pulchra ut luna...

Nolaz diteken, nongo gertari
 iges dagio adimenari...
 Ta alaz ta ere,
 egirik bada,
 eskutu auxe
 erraiñukada...
 ¡Sortzetik, Miren, Erruge zera,
 Ama ta Birjin biak batera!

Zenbat dagidan
 ega gorago,
 ainbat, zalantzan,
 dakust arago,
 ¡Ta ala badere, Erruge zera,
 Ama ta Birjin biak batera!

Kopet-mamia gotargiz arro,
 sakona dazaut, naizenez txarro...

Arrats-zoriak illuna dakar,
 esna-eraziz ontz ta xaguxar...
 Oro geldi da.
 Otsik iñun ez...

Sorgin-egada
guzion gañez...

Sorgiñak berak txistua jo du
ta illargi-izarrak izeki ditu...

Izarrak lagun, illunak etsai,
itsas-ertzean nago egi zai.

Illargi bete,
adar urdiña,
lurrun-irule,
zillar-joskiña...

itsas-auspoak darakar zikor...
ta izar-erdian apurka dator.

Illargitara... oro geldi da,
marmarka-itsaso... neurritz-taupada

Pizti-txirrika
ulu eziñik...

Buru-ausika
gogait egiñik,

barren-odeiak noiz ta beltzago,
itsas-orpoan nasturik nago.

Illargi mea dagit musuka,
ugin-gezalak aitz-atzimurka...

¡Ta itsas-altzoan
musu borobil...!

¡Noruntz dijoan
aruntz darabil...!

Nondik dan ori... asege nago...

¡Uretan izan geroz geiago!

Ugin-barrenak argiz-josiak,
itsas-osiñan par illargiak.

¡Itsas-erraiian
par illargiak,
gira nasian
kiñu pitxiak...!

¡Garden azala, ditziz ondarra,
garbi azpia, gaña leyarra...!

Illargiaren biko bizia,
izar txuriñ kiñu berria...!

Ugin-azala
urratu barik,
barren-itxala

urrez jantzirik...,

be-bean dabiltz parre ta mugiz,
legor-bustian batera biziz...

O Miren eder!, Erruge zera,
Ama ta Birjin izar antzera!

Irudi dezu
itsas-kolkkoa...

¡Ta askatu degu
korapilloa...!

¡Nondik ta nolan, argitara da,
ezkutua gaur erraiñukada...!

Itsas-errota kanta-kantari,
ta izar-ugiñak elkar-dantzari...

Loramendi (O. M. C.)

Loramendi itz-neurtuetan jaio ta trebea bazan, itz-lauetz ere jator agertu zitzaigun. Zeruko Argia'n asi zitzaigun Aletxoak izenez lan arin-politak argitaratzen; bere bizitzaldiaren azken-aldean asi baitzan, jarraitzeko biderik etzion gaxoari eriotzak utzi, ta bere trebetasunaren tanto batzuk besterik ez ditugu. Alare aren idazteko erreztasun eta dotoretasuna igarri ditzazkegu. Ona, adibi-dez, nik gordeta neuzkan bi auexek:

¡Agur tontorrak!

«Amonak esan zidan. Aintxinetako garai zarrean miragarritzko gertaerak arri-tu omen zuten Euskalerrria. Uso antzeko talde zuri bat ageri omen zan ipar-mu-

gatik onuntza; itsasoz beste aldetik edo, ez jakin nondik; baña biotz-begien zoragarri omen zan. Eta geldiro-geldiro, zerbaiteren billa balebil bezela, Euskalerriaren gain bira batzuek egin ta gero, zerugoitik jetxi zitzaion odei mezurizka batean bilduki, Aitzkorri-aldean pittinka-pittinka ixkutatu omen zan, zorioneko atsegin-itxuretan... Amonak esan zidan.

Ontatik luze aundi gabe, Orrilleko goiz-urratze batez, era berian talde uraxe berriren berriz agertu omen zan; baña lenbizikoan baño lilluragarriago bear bada. Oraingoan, bada, argi eta eder zerion Norbait, ots-bigun eta eresi zolien erdi, ba omen zekarten... Goiz artan larrera bide zeuden artzainoak, makil-buruetan ukabillak tinkatuki, begi eta belarri zegozkien. Eta talde zuria, bitarte, ba omen zijoan, ba omen zijoan, urretxindor-sailla bezela kantari, elur-begiak bezin dirdari, usotxoak lez egari. Eta Aloña-mendira zanean, tink egin omen zuan... Amonak esan zidan.

Zer litzaken ori? Ene amonak esango: leen-aldiko agerpen ura, Zeruko Erreñak bere egontoki billa bidalitako aingeru-taldea besterik etzan. Eta lurbira osoa, astertu-ala astertu ta ere, ifion ez arkitu, emen, gure Euskalerra maite ontan bezelako egontoki eder eta maitale zintzorik. Eta atseginka ta poztari, lur ontara jetxi zedilla iragartzera itzuli zitzaioten... Bigarrengoan, ordea, aingeru beraietaz inguraturik, Andre Maria etorri zitzaigun, euskaldunon zaintzalle eta bitarteko izatera.

Jaso euskalduna, zure begiak gure tontor-goyetara eta ikusi zenbaterañoiko maitasuna izan digun Zeruko Amak eta nolako zaletasun eta jayeraz erantzun diogun gaurdaño euskotarrok. Begira: tontor geyenak bere Irudiz ornituak dargerz. Agur, Ama eta agur, tontorrak! **Loramendi An.»**

¡ Lo ta amets... !

«Negua. Zabal-zabal bere ego beltzak. Elurra goyan, pean izotza. Bero eskre edo, ipar mea ateari bultzaka diardu, zorioneko ¡fii...! luze-beldurtia marat ertzetan atereaz... Etxe-arpegiko tella-aoetatik zintzillika, izugarrizko izotz-txi kordak dagertzi, malko zuria tarteka dariotela... Ate aurrean bi ollo otzez kir kildu-ta... Eta barruan?...

Barruan...! Su-bazterrean exeri-ta, Semetxoa besoetan duala, A. Birjiña josten ari da... Sutan lapikotxo bat esne poil-poilka bits arro-txuria goraka dagerkiola... Aur-abarka gañean katutxoa lo-zurrunga... Eta atea bitarte, ixil-ixil, Jose zorionsua zurgintzan...

Jesus Aurak negarrari damaio; eta A. Birjiñak, biotzean estutuz, igortzika lo pixkat egiteko dasayo, onezkeru nekatua bai-dagola-ta... Eta geldi-geldi, kulan-zabunean erabiliz, lo eragiten dio aopean kantari:

Ene kutuna, lo ta lo.
Sagar ximela emango.
Mamorro beltza baletor,
burruntziaz banaiz ni nor...
Nere biotza zain dago.

Ene kutuna, lo ta lo
Soñekotxoa egingo.
Zakurrak zaunga badagi,
etzaitzela, zu itzarri...
Makillarekin nik joko.

Ene kutuna, lo ta lo.
Nere biotza zain dago...

Eta Jainko txikiak, altzoan erdi gorderik, lo dagi: ¡lo ta amets...! Lo... amaren magalean. Amets... amaren biotzean... Miren Ederra ezifiez dago... Jose Z. atean kukuka... **Loramendi A.»**

Ez det uste bi auxek besterik argitaratu zituanik. Orrelako idaz-lanetarako esku berezia zuala adierazteko aña, badira, beintzat. Ipuñi pollitik idatziko zizkigun, noski baño noskiago, gerora, bizia ta osasuna Jaunak eman balizkio.

Bi poematxo ere utzi zizkigun bukatu gabe ta zirriborroan idatzirik, orraztu ta bukatzeko asmoz: **Txinparta-eresia ta Aitormendiko Jaia**. Azkeneko au, aurrekoa baño landuago bai, baña bukatu gabe, biok.

Bukatuta laga zizkigunak bi ditugu: **Arrantzalien Arrats-otoitza ta Barruntza-leyoan**. Lenengoa, 1931'an argitaratutako «Eusko-Olerkiak» zeritzan bigarren liburuan agertu zan; besteak, Ernani'ko Eusko-Olerki-Eguneko sari nagusia irabazi zuan.

Beste olerkirik laga ez baligu ere, bi auxek naikoak genituan, olerkari Bedoñatarraren izenaz, euskal-literaturan, euskerak dirauan-arteon oroitzeko.

Arrantzalien Arrats-otoitza olerkari gaztetxo baten lana dala, aisa somatzen da; baña, ez lezake inork esan balio gutxikoa danik. Badute bertso auek lirika-sua, ta irudi ederrik pranko, ta alako adore berezi bat ere. Euskal-arrantzale jatorrak eupatzeko kanta oldartsua degu. Itxasoak eta itxas-gizonak biotz-barnean, gaztetxo zala, laga zioten zirrara, bertso borobil eta erestsuetan jarri digu. Zatika-zatika eratutako poematxoa izan-arren, guzia lokarri bizi batez lotua ageri zaigu. Ondarrabi'ko komentuan ikasle zala, noski, bururatu zitzaion olerki au, geroago tajutua ta egiña badago ere. Bertsoetako trebetasun arrigarria agertzen digu ta irudimen berezia, benetan. Euskal-olerki gutxi, oso gutxi gero, izan-go ditugu, oni, irudimen-joritasunean emango dionik.

Baña, askoz ere lan osoagoa ta baliotsuagoa degu **Barruntza-leyoan**, Ernani'ko Eusko-Olerti-jaietan sari nagusia irabazi zuan olerkia.

Alabaña, ontaz jarduten asi baño len, **Arrantzalien Arrats-otoitza**'ren aha-paldi batzuk emen ipintzea ondo litzakeala, deritzait, irakurleak berak nik esandakoa sendotu dezan. Ona, **Vesperalia** deritzaion zatia:

«Itsas-ertzean illunabarra
loretzen-dager arkaitz-leyarra...

Gallurrik-gallur
koroi-antzikur,
odeiaz lore, geziaz itur,
oeratzten da eguzki-garra.

Mendi-txuntxurra baño arago,
zeinbat jeixten dan, ainbat gorago,
betarte biak,
zorrotz josiak,
euzki zarraren azken-izpiak
arrano beltza edari dago.

Arrats gozoa. Giro epela.
Itsas neurgea urre bezela...

Ugin kixkurak,
lenaz ziurrak,
orain pizkortzen gauan beldurak,
ixil ereinduz itzal motela.

Urruti dakust jolas betean
ur-mendi sailen apar xarean
kayu mordo bi...
Ugiñak sarri
ur-azalean borboil, jostari,
negar dagite lurraraz lertzean...

Arrats gozoa. Giro epela.
Itsas neurgea urre bezela.
Gañez osiña
geituz urdiña...
zillarren gainka labe irakiña,
ta artega nondik lurrun txapela.»

Ezin ukatu, bertso-neurri zailtsua aukeratu zuala, gogoetak eta bulkoak, argi ta garbi, azaltzeko; argatik, nere ustez, ulertzeko ain erraza ez izatea, ortik datorchio. Aitortu bearra degu, ostera, itz-neurturik zailenak, trebeki tajutzen, mutilla genduela Loramendi.

Orain, **Barruntza-leyoan** aztertu dezagun. Goitarragoa degu au, leengokoaren aldean. Gaia, Jainkozko utsa du: Maitea bere barne-muñean ikusirik, Arekin dituan maitezko artu-emanak biziki adierazi. Orretarako, mota askotako irudietara jotzen digu olerkariak bere baitan nabaritzen duan zoriona azaldu naiean:

«Nora noake, maitasun eske, neregan baitet
ederrik oro berezko ditun Maitalea?».

Argatik, barnera biltzen da, ta barnean daukan Maiteari zuzentzen dizkio egundoko biozketa zoragarri, gogoeta ta irudi eder; biotz-arnasa geituz dijoakio, ta bere kanta, geroz ta zoliago ta biotz-ixurtze goxoagoz gantzutua ageri zai-gu azkeneraño.

Jainko-maitasunez jositako biotz maite-mindu baten, eta era berean olerkari arnas aundiko baten olerkia degu auxe. Ahapaldi guziak daude, zein baño zein irudi ederragoz josiak. Biotz-oldarrez bizituak gañera:

«Maite dut, maite... maite, egaztiak egadak aña;
maite... illargiak kuku-igaria gauan beste...
Maite nau, maite...; maite, dirdaiak ispillua lez;
maite..., edertiak ume xaloak bezelaxe».

Biotz-kanta da, soil-soillik, olerki eder au. Maite-kantua, baña, goi-maitezko kanta goitarra. Jainkoa sartu zaió biotzean, eta argiz ta lorez josirik laga dio anima:

«Oro det izpi, oro det lore, oro det kanta
ene gogoak ikusi bait-du aldaketa...
Gela ontara ene maitea sar ezkeroztik
biotz-ezurak bai dute naiko loraketa».

Maite-minduak ez lezazkioke bere maiteari gauza sentikorragerik esan, eta ez da anima jainkotiarrek bere Jaunari, sentipen-jario eztiagerik ixuri ere.

«Nere bizia ezta nerea, berea baño.
Bera, ordea, nigan bizi zait bat egiñik.
Ta intxaur-adarrak, ez oi duten lez esnerik gabe,
nerez ez dakart jan-gai liraken zitu onik».

Lan luzea, ta aspergarria litzake, ahapaldi guziak banaka aztertuz epai ala iritzia ematea; ahapaldiak oro baitaude, gañezka bezela, irudi sentikoez eta maite-intziri eztiz. Luzea degu olerkia, poematxoa baitirudi, ta asieratik azkeneraño batasunik galdu gabe, ahapalditik ahapaldira biziago ta oldar-tsuago ageri zaigu.

Itz gutxitan auxe dezu bere gai-mamia: anima zalekeri mirriñez josia bizi zitzaion, eta eguzki-bero-ezaz makaltzen:

«Migura baizik etzan ageri adar-ertzetan;
beso zaintsuak, ezur iduri, sutarako.
Ta illundi-loan lasaiki zetzan muxar gaixtoak,
begiz jo zitun bere sustraiak kabirako».

Auxe zan animaren egokera kupigarria; baña, beingo batean, ate joka sentitu zuan norbait bere barruan, eta atear irikiz, barnean sartu zuan ezker, argia, osasuna ta zoriona sortu zitzaizkion. Gero, zein baño zein ahapadi txanbeliñagotan, maitaleak ekarri dizkion ondasun ta zorientasuna kantari ari zaigu. Kanta luzea ari du, baño atsegiña oso. Ez dute ahapaldiak batere aspertzen, bizi ta txamangarriak baitira guziak azken-arte.

«Beingo batean, ate-danbada entzun deritzat,
ta atera nintzan, giltza eskuan, an nor ote...
Ta idekitzean... ura bai zala maixtar bakoitza...!
Ondasun oro eskeñi zidan biotz-orde...

«Sar zaitetz, bada, erantzun nion, gela ontara...
Ortxen zaudeke zure gogora nai adifña»,
Ta au entzutean zuzendu zidan argi-zirrara,
ene! neregan ikusi nuen loi-osiña!

Arrezkeroztik, ene aularen sendotasuna!
Arrezkeroztik, barren etxeko poz ta atsegin...!
Naiz laño egon zeru ta lurak, enegan beti
enegan beti euzki-urra dirdai-oztin!

Zabaldu zaizkit, noizbaitekoan, biotz-begiak;
noizbaitekoan upatu bai det maitalea.
Ta ikuste uts-utsez, bereixko balitz etxe ontatik,
bertantxe nuke zorigaitzaren zastadea.

Beranduegi ai!, zoritxarrez, ezagutu det;
beranduegi ate-jokara naiz oartu...
Egunik-egun biotz-atean noiz idekiko
ta itxu beltz onek, muzin gaiztoan, ai! giltzatu!

Oraingo nere zentzu galduen itzarri ona!
Oraingo nere begi lausoen ikusia!
Lengo ederra, narda dakuste; narda, ordea,
emen litezken eder oroen iturria...

Emen dagotik, emen dagotik ene Maitea;
biotzak baitu sumatzen bere agerpena.
Zai dagokio, pozaren mende, noiz elduko ote
zentzu guzien zorabio ta zoramena.

Auxe biotzen egon luze ta pilpil berdiña!
Auxe ixillaren adigarrizko jardun goxo!
Arantzak sartzen balizkit ere, nere biotzak
ezten-zolotik, zorun berria gaur artuko.

Igortzi-leunka, euslari dauzkat bere besoak;
bere niniak, ene begien ur-ixpillu.
Ta argi-jarioz dagizkidaten mintzo eztiak
esker berri ta biotz-jantzien edergaillu.

Arnasa batek darabil gure bular-auspoa;
taupari berak biotz-unea pilpiratzen.
Ta udalen-lorak eguratsera liraken eran,
maite-larrosa muxuan zaigu gorrixtatzen.

Maitasun-izpiz urtuki dago nere gogoa;
zenbat jaramon, ainbat biotza goriago.
Ta argi-dirdaiak lillura duan txoriñoa lez,
galda zuritan, eguzki orri begi nago».

Ta orrela jarraitzen du Jainkoa ta animaren arteko besarkada estuaren maite-bizitza kantari. Animak ez du kanpoko beste ezer irrikitzen... Bertan dauka bere Maitea, ta maitearekin, dana; Bera baita zorientasun-iturri agortu-eziña. Lilluraturik dago anima, ta kanta ta kanta, besterik ez dagi: bere zorriona adierazi, ta alkar-maitasun ori abestu.

Baña, bildur da noizpait zorion au galduko ote duan eta bildur-ikaraz, dio:

«Ez al dit iñoiz iges egingo Maitale onek!
Ez al dut ai! nik etxe ontatik, baztertuko!
Maite-aduak egingo al du, gu izan gaitezen,
bera neretzat ta ni osoro, beretzako!

Urtu dezala geroz geiago biotz-lausoa;
zabaldu bekit ezagueraren nini-izarra...
Ta alkar-izpien beroaz laixter urre-kuskuak
auts-antz nituzke, urrin-malutan, parra-parra:

Iñoiz ez al dit nagiak joko barren karnaba;
ez al du utziko, asita dagon, xinta mea.
Egunik-egun aittuko al zait maite-loloan,
gozatu dedin irakas dion Maitalea.

Ta abesti orren oyarzunera, pizkor genuzke
maite-eguerdien egon luze ta bazkal-mintzo.
Ta arratsaldeak, izpi-euritan, lekarzkgiuke
maite-koluxken izar zuri ta zorur-ardo...».

Olerki onek jaso zuan euskal-Parnasoaren gallurreraño gure Loramendi. Egin zizkigun olerkietan, auxe goitarrena, ta III'garren Eusko-Olerki egunean lenengo saria irabazi zuana.

Bere lenengo olerkiak, ikasteko saiok besterik ez ziran. Geroago, bere bizitza laburraren azken-lau-urteetan egiñak, badira larogei gutxinaz, olerki-izena merezi dutenak; ogeien bat, benetan jator ta ederrak, oien artean, bi aitatutako poematxo, **Arrantzalien Arrats-otoitza ta Barruntza-leyoan**.

Bi auek ez dute alkarren antzik; bat kanpora begira, ta bestea bere barnera begira-begira, tajutuak daude-ta. Baño, biok poesi lirikuairen igali eldu ta naraok ditugu; bigarrena batez ere, euskerak dirauaño, olerki-zale orok atsegiñez irakurriko dute, ta nere lantxo onetan aipatu dizkitzudan beste olerki polit ta ezti oiek ere, euskal-poesi-sorta oroetan, diz-diz dagiteke, ta Loramendi'ren izena euskal-olerkari ospetsuenen artean biziko da, noski baño noskiago.

Loramendi'ren olerkiak guziak dituzu ozenak, irudimenez egakorrak, eta biotz-ikuttu goxoa dagitenak, eta baita zirrara ematen dutenak ere.

Zaraya (O. M. C.) idazleak, Loramendi ilta andik laister, **Zeruko Argia'n** idatzi zuan:

«Ez da arritzekoa, langille, ta langillea aspergea, izan baidegu Loramendi. Orotan Jaungoikozale ta euskaltzale, Jaungoikoaren eta euskeraren alde lanean ari zan, izkuntza-arrobian itz eder ta egokienak aukerutzen. Norbaiti entzun diot Loramendi'ren neurritz batzuk belarriai itsatsiak gelditzen dirala, eta noizbeinka abesten asten zaizkiola. Ori bera gertatzen zait neri ere ta egiz, euskeraren asieratik elkarren billa zebiltzan amaika mintzo uztarritu dira bai Loramendi'ren bidez... Baña, beste nonbait zuen iturburu onena. Gazte-gaztetatik ederrak subera, lur-inguruetakoz izaki bakoitzarekin zegokion izkuntzaz itz-egiten oitua, Confontaine'k bezela esan zezakean: «Izaki bakoitza mintzo zait bereziki, ta biotz ondorañokoa det». **Jaungoikoa ta Euskera** aukera zitun elburutzat eta Jaungoikoak eta euskerak biotza edergaiaz bete zioten, **barruntza-leyoak** zerura begira eta biotzondo begiak gure lurraldian josita, eman digu eman diguna Bedoñatar lagun berdingabeak».

Ona emen ere, Zaraya'ren iritzi onen-ostean, A'tar J.'k, «Eusko-Olerkiak» III'garren liburuaren itz-aurrean, garai artako olerkarien artean, Loramendi'ri buruz, idatzitako zerbaitzuk:

«Oker legoke orratio «Loramendi» badaezpadako olerkaritzat yoko lukena. Lenengotan, asiberria izaki, odei-gaiñetaraño igotzeko lain ez-ba-zan ere, ba zekian bere olerkiak ederki apaindu ta borobiltzen. Eta batzuek ala ere eta Eusko-Olerti-egunean, Ernani'koan, sarituak bereziki, argi erakusten digu ez zala gure olerkaria mistiko-edertasun-dirdaiak nabaitu, ikusi ta azaltzen nolanaikoa».

«Ez zituan, egia esan, bide-erakusle geiegi izan elertigaietan eta batez ere eusko-olertian nondik yo erakusteko. Euskaldunetan Arrese'tar Emeteri, Jau-regi ta Lizardi ezagutzen zituan. Gutxi-geiago irurak eragin zioten zerbait aren gogoari, ta, alako nabarmenak ez ba dira ere, irurenak arkitu ditezke «Loramendi»ren olerkietan aztarranak».

«Orratio, Lizardi ta Arrese'rena baño Jauregi'ren antz aundiago du neurtitz askotan, ta baita bere olerkari-izaera osoan ere...»

Eta ona, itz-aurre orren azken-aldean, Loramendi ta Lizardi olerkariei buruz, zer dion:

«Lizardi'tzaz itz-egin genuen oraintsuen. Lizardi'ren besterakoa genuen Loramendi. Aren ta onen bideak alkarren aurkakoak ez ba dira ere, oso dira banakoak. Lizardi zaintsua, gogai sakonak soil yalkitzen zituana, irudi bakan-bakan aukeratuak gorri-yator ematen zekiena, esan diteke irudimena buruaren mendean lotzen zuan gizona zala. Loramendi'k ostera, yarei darabil irudimena ta bere gazte-iturburuko etorria, ibaika dioakio neurritz oparo ozenetan».

«Loramendi'k ere ordea nagusiro erabiltzen zuan euskera. Ez, noski, Lizardi'k bezin buruz ta sakonki, euskeraren erri-erraietan murgildua bait-zan Lizardi, baño bai errez ta naro, gurasoen izkera ederki ikasi ta landua izaki. Aditz irabiazale bait-zan, orren bidez apainki tinkotzen zituan neurtitzak, itz ugari aberatsez yantziz-eta. Bere olerti-udaberri-udaberrian igartu zaigu Loramendi, itxaropen-lore bipila. Olerki-bideak urra ta beste gabe. Aren izena, ala ere, betiko idatzia da euskal-elerti-orrietan».

A'tar J. idazle trebearen itz eder auen ondoren, osatu ditzadan nere izkera traketsez, Loramendi'ren bizitzako azken-goraberak.

1933'gko. Epaillean, bi gorengo euskal-olerkari, Lizardi ta Loramendi, eraman zizkigun Jaungoikoak. Biok gure literaturan utsune galanta laga bazuten, ez zuten euskaldunen biotzetan ere, samintasun makala eragin, eta zirrara nolanaikoa utzi.

Loramendi, apaiz-egiteko egun-egunetan, Epailaren 25'ean, il zitzaigun Donostia'n, bere biotz aundia edergalez josiena zeukan garaian eta lanerako sa-soirik onenean. Lizardi bezela.

Aingeru antzera il zan, Zerura begira paketsu, ta itxaropen biziaz. Alatsu Lizardi ere, Zerura begira, ta itxaropentsu, Jaunaren naiarekin berea batuta. Biok, euskaldun fededun, sinismen-itzak, ain maite beti izan zuten euskeraz esaten, il ziran, euskaldun guzioi ikasbide ta jarraibide eder-ederrak utziaz.

Loramendi'k bere amatxorentzat **Meza-berri** egunerako olerki ederra egiña ukan ta maiteki gordeta.

Zillegi izango al zait oroigarritzat ementxe ipintzea. Era berean, ez al zaigu lerkari bezela obetogo bera ezagutzeko egokia izango?

Ortxen daukazu, bada: atsegiñez irakurriko dezun uste osoan nago.

¿Nor eta zer naizen...?

«Nai bat gaitu dezu
Nere aitzonean
Jazartzen zaizkidan
Etsaien aurrean.

Burua gaimenez
Igortzi didazu,
Ta nere ontzia
Bai dala gozatu!

(XXII'garren Eresia)

*Ene ama maiteari,
Meza-Berri eguneko*

Oi ama, oi ene ama nerea,
nor eta zer naizen?...

Oi ama, benetan, zure semea
ez daki inork zer den!

Itzali zazu, ortzea, gar-gezitze ori.
Gallurretik ondarrera su-gurdia irauli.
Lur-zale zabilzatenok, begi biak itxi.
Jaungoikoaz beste danak nigan auspez
[yautsi...

Oroen buru bainago
Jainkoa eskutan.
Nere alari etzaio
muga bat ere eman.

Ots, Andra Mari berbera
ni añaia bai ote?...
Ta Ama gozo au ezpada
nor gero litzake?...

Oi ama, oi ene ama nerea,
zer eta nor naizen?...

Oi ama, benetan, zure semea
ez daki inork zer den!

Ene gogora dagokit zeru-goi osoa:
ots dagiet-ta bertatik, ogi eta ardoa
ez dira ogi, ez ardo, baizik Jaungoikoa,
itxuretan beste arren, dan bezelako.

Au bai zentzuen gezurra,
egi uts-zurra ustez:
me, zuriño ogi-apurra...
baña ogirik ez!

Ontzian ere ardoa.
Begi biak: «ardo».
Itz batzuk zaizkit naikoa.
gezurtatzeko oro...

Oi ama, oi ene ama nerea,
zer eta nor naizen?..
Oi ama, benetan, zure semea
ez daki iñork zer den!

Mirake zintzoenik dut Goiko Jaun
[aundia:
dei orduko, nere eskutan, du bere
[aulkia...
Emen dago ogi eta ardo-antzez estalia,
sukarrez, orde, mamian maitasun-zau-
[ria...

Oi, al'baleza gizonak
nolapait gaur esan,
Jainkoaren esku onak
zenbat egin didan!...

Kanta bezaio, bai kanta
biotz onek beti!
Ekeratik orrobira
Aintza, Jauna, zuri...!

Oi ama, oi ene ama nerea,
nor eta zer naizen?..
Oi ama, benetan, zure semea
ez daki iñork zer den...!
Jaun onek egin zezaken, gogo-ta ez
[beste,
izar-morkak zitezela beste orrenbeste.
Egin zitzaken lurreko auts-ondarrak,
[urre...
Bere alaren aldean fitsik ere ez dire.

Baiño, arren, Jauna, barka,
zure esku ioria
nigan zearo ustu da,
gain baitit neurria.

Bein, Jauna, egin banauzu
gizon loi-apurrez,
egiten ere zaitut zu
ogi, ardo ta itzez...

Oi ama, oi ene ama nerea,
nor eta zer naizen?..
Oi ama, benetan, zure semea
ez daki iñork zer den!

Poztu zaitzke, bai ama benetan zu-
 [poztu.
 Gaztarokò lelo aiek berriz otseratu.
 Jantzi gaur eztai-jantziak, erestuna
 [sartu,
 lorez ornitu leioak, txakiak urrindu...

Zure semea baida-ta,
 lur errege orde,
 Jaungoiko beraren Jauna,
 zeruko mai-kide.

Igo dizut aldarera.
 Otoi dut zugatik.
 Zure nai utsa bete da...
 Ill zaitzke pozik!

Oi ama, oi ene ama nerea,
 nor eta zer naizen?...
 Oi ama, benetan, zure semea
 ez daki iñork zer den!

Bedaña'r Joakin A.

Nere idaz-lantxo oni bukaera emanaz, Loramendi'ren olerki-azterketa osatzeko, Aitormendi'ko jaya izenez amaitu gabe laga zigun poematxoaren ahalpaldi batzuk emen ipintzea egoki deritzat.

Ona, asierako zatitxo bat:

«Noren Irudi
 ez galde neri:
 gizon-muxarrak ez baitazau...
 Sua ta garra
 kopeta-adarra...
 sugar-lanbrotan egun ta gau.

Noren gorespen
 jaya liteken
 gizon-muxarrak uler ezin...
 Sua ta garra
 kopeta-adarra...
 gau eta egun beti berdin.

Ezti-jario galdorra dager
 ta Aitormendia eresti...
 «Aizpa zurien» lizarditxoa
 eztai jayetán dirudi.

Esne-pinpoilka daude iturriak;
 masusta-lorak marmarka...
 ta itzul-inguru, dantzatu zale,
 erle urreak egaka.

Zer nai luteken
ez dut asmatzen...
ta Irudi-garrak fa-fa! gora.
Ta iturrik-itur,
uso-antzikur,
badatoz «Aizpak» gar-ondora.

Ipar mea da: ega geldian
eres kixkurra darabil.
Ta izar-bidetik Irudi-goira
odei gorritzak ditu bil.

Noren Irudi
ez galde neri:
ibaika sua baitario.
Suzko labea
bekokipea...
goi-antza suak dakarkio.

Naikoak dituzu Bedoña'ko olerkari gaztearen irudimen sukar eta egakorra,
leenaz gañera, ezagutzeko.

Poematxo au, ondorengo ahapaldiaz dirudienez, Euskalerra'ren gorapen bat
izango zan, noski. Etzion eriotzak laga bukatzen.

Bere buruari Loramendi izena jarri zion, biotza poesia-loraz josia nabari-
tzen zualako nonbait. Mendi osoa loretan zegoan garaian, eriotzaren izotz bel-
tzak guzia jelatu ta igarturik laga zuan. Zenbat eta zenbat lore eder emateko
ote zegoan oraindik mendia!

Auxe izan bedi nere azken-itza: Loramendi gai zan lirika-mallean goi-
goienetako malletara igotzeko, ta orren gazterik il ez bazitzaigun igoko zan,
eskierki. Alaz guztiz ere, utzi zizkigun olerkiak, bere garai aietako olerkaririk
onenen artean jarri zuten, eta Ernani'ko Olerti Jaietarako eratu zan Olerti-
-Gudian, 1932,gko. urtean, lenengo saria irabazi-ezkero, berriz, Loramendi izena
euskal-literaturaren orrietan betiko idatzita gelditu zan, iñoiz ez aztutzeko.

Luis Jauregi

Inar darien atson-odeiak
Irudi-gaiña dastalte...
Ta «aizpa zuriak», abestu-ala,
elur-zugaitz bat dakarte...

Noren opari
ez galde neri:
gizon muxarrak ez baitazau...
Txingar urtua
aren burua...
oñazkar-bidez egun ta gau.

Odei-matazак oinpetzat dauzka,
zillar-txuntxurra bakaulki...
Aritz-abarra eskuan tente,
buruntza ordez... eguzki.»